

Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulmasına görə cinayət məsuliyyətinin əsası və qanunvericilikdə təsbiti

Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində də şəxsiyyətin təhlükəsizliyi münasibətləri cinayət-hüquq normaları ilə qorunmuş və mühafizə edilmişdir. Bu mühafizə tarixi dövrlərdən, cəmiyyətdə mövcud olan sosial-siyasi amillərdən asılı olaraq müxtəlif forma, üsul və məzmununda həyata keçirilməsinə baxmayaraq, məqsəd həmişə insanların həyat və sağlamlığının müxtəlif cinayət xarakterli təsirlərdən qorunmasında ifadə olunmuşdur. Şəxsiyyət və onun hüquq və azadlıqları - mülki hüquq, ailə hüququ, əmək hüququ, inzibati hüquq, mənzil hüququ və s. hüquq sahələri ilə də qorunur. Lakin cinayət hüququ şəxsiyyəti daha təhlükəli olan qəsdlərdən qoruyur. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin "Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər" bölməsində təsbit olunmuş cinayət-hüquq normaları şəxsiyyəti müxtəlif aspektlərdən qoruyur və eyni zamanda şəxsiyyəti xarakterizə edən müxtəlif dəyərləri müdafiə və mühafizə altına alır. Cinayət qanunvericiliyi tərəfindən cinayət-hüquqi mühafizə altına alınan belə dəyərlərdən biri də şəxsiyyətin, yəni insanın sağlamlığı təhlükəsizliyidir.

Hazırda insan sağlamlığını təhdid edən koronavirus (COVID-19) pandemiyası dünya miqyasında geniş yayılmışdır. Yaranmış vəziyyət ekrən dövrlərin pandemiya ilə mübarizəyə yönələn səylərinin birləşdirilməsini zəruri etmişdir.

Epidemiya nəzarətdən çıxaran hər hansı bir problemi təsvir etmək üçün istifadə edilən ümumi bir konsepsiyadır. Tibb sahəsində bir bölgədə, cəmiyyətdə və ya bir qrup insanda hər hansı xəstəliyin yayıldığı götürüldükdə, bu epidemik virus hesab olunur. Pandemiya isə insandan-insana asanlıqla ötürülən yeni bir yoluxucu xəstəliyin global miqyasda kütləvi yayılmasıdır. Bu tərif, H1N1 ("Donuz qripi") qripi pandemiyası ilə əlaqədar 2010-cu ildə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən verilib. Yeni pandemiya çox sayda insanın tutulduğu beynəlxalq sərhədləri aşan epidemiyadır. Bir xəstəlik və ya vəziyyət yalnız geniş yayıldığı və ya bir çox insanı öldürdüüyü üçün pandemik xəstəlik deyil, o həmçinin yoluxucu olmalıdır. Məsələn, xərçəng xəstəliyi bir çox insanın ölümünə səbəb olsa da, yoluxucu olmadığı üçün pandemiya hesab olunmur.

Qeyd edək ki, pandemiya insanlıq tarixi üçün o qədər də qeyri-adi hal deyil. Ötən əsrdə üç qrip pandemiyası baş verib: 1918-1919-cu illər - İspan qripi, 1957-1958-ci illər - Asiya qripi və 1968-ci il - Honk Konq qripi.

Ən məşhur pandemiyalara isə qədim dövrlərdən tutmuş XX əsrin əvvəllərindəki tüğyan edən suçiçəyi, vəba və taun pandemiyalarını nümunə götürmək olar. Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, 20-ci əsrin əvvəllərindən bəri bəşəriyyət bir neçə pandemiya yaşayıb.

Naməlum mənşəli pnevmaniyanın başlanması barədə 31 dekabr 2019-cu ildə Çin hökuməti tərəfindən Dünya Səhiyyə Təşkilatına məlumat verilib. İlk vaxtlarda 2019-Cov adlandırılan bu xəstəliyə 11 fevral 2020-ci il tarixindən COVID-2019 adı verilib. Çin alimləri tərəfindən xəstəlik törədiciyin yeni koronavirus SARS-Cov-2 olduğu müəyyən edilib.

Sözgedən koronavirus (COVID-19) pandemiyası bəşəriyyəti narahat edən ciddi sosial problemlə çevrilmişdir. 28 fevral 2020-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasında COVID-19 virusuna ilk yoluxma halı qeydə alınmışdır və artım-azalmalar olmaqla hazırda da davam etməkdədir.

Dünyanın əksər dövlətlərində olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da bu virusun qarşısının alınması və onunla mübarizə istiqamətində gücləndirilmiş tədbirlər hazırlanmışdır. Koronavirus xəstəliyinin Azərbaycan ərazisində yarıda bələcəyi təhlükənin qarşısının alınması, profilaktik və tənəhdən tədbirlərin operativ həyata keçirilməsi məqsədilə Nazirlər Kabinetinin yanında aidiyyəti dövlət orqanlarının və qurumlarının rəhbər şəxslərindən ibarət qərargah yaradılıb.

Qeyd olunan xəstəliyin yayılma coğrafiyasının geniş miqyas aldığı nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Sərəncamı ilə 2020-ci yanvarın 30-da "Azərbaycan Respublikasında yeni koronavirus xəstəliyinin yayılmasının qarşısının alınmasına dair Fəaliyyət Planı" təsdiq edilib və nəzərdə tutulmuş tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Hazırda koronavirusa yoluxmaqda şübhəli bilinən şəxslərə dərhal karantin rejimi tətbiq olunur. Karantin - xəstəliyi yoluxmaqda şübhəli bilinən hərəkət fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasıdır.

Əhalinin həyat və sağlamlığının qorunmasını təmin etmək məqsədilə "Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü, 25-ci maddələrinə və "Yoluxucu, parazitlər və kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yarandıqda karantin-təşkilat, profilaktika və digər zəruri tədbirlərin görülməsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Ka-

binetinin 2020-ci il 28 fevral tarixli 73-1 nömrəli Qərarına əsasən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti "Azərbaycan Respublikasının ərazisində hava-damcı yolu ilə keçən yoluxucu xəstəliklər zamanı karantin nəzarətinə götürülmə və təcrid olunma Qaydaları"nın Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 1 may tarixli 161 nömrəli Qərarı ilə təsdiq etmiş və 9 iyun 2020-ci il 197 nömrəli Qərarla sözügedən qərarda dəyişikliklər olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində hava-damcı yolu ilə keçən yoluxucu xəstəliklər zamanı karantin nəzarətinə götürülmə və təcrid olunma Qaydaları hava-damcı yolu ilə keçən yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yarandığı zaman yoluxma riski olan və ya yoluxduğu güman edilən şəxslərin və yoluxucu xəstəlik faktı təsdiq edilmiş şəxslərlə təmasda olan şəxslərin karantin nəzarətinə götürülməsi, habelə yoluxucu xəstəliyə yoluxma faktı təsdiq edilmiş şəxslərin təcrid olunma qaydalarının müəyyən edir.

Bu Qanunun Yekun müddəalarının 7.6 bəndinə əsasən Karantin rejimini pozan şəxslər Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər və Cinayət məəcəllələrində nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

"Sanitariya-epidemioloji salamatlıq" haqqında Azərbaycan Respublikasının 10 noyabr 1992-ci il, 371 nömrəli Qanunun 25-ci maddəsinə görə, dövlət orqanları, ictimai birliklər, müəssisələr, təşkilatlar, idarələr və vətəndaşlar yoluxucu, parazitlər, peşə xəstəliklərinin və kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərin, o cümlədən radiasiya amili ilə bağlı olan xəstəliklərin əmələ gəlməsinin və yayılmasının qarşısını almaq, habelə belə xəstəliklər əmələ gəldikdə onları ləğv etmək üçün vaxtında tədbirlər görülməsini təmin etməlidirlər.

Həmçinin həmin qanuna görə, yoluxucu, parazitlər, kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yarandıqda Azərbaycan Respublikasının hökuməti, baş dövlət sanitariya həkimləri özlərinin səlahiyyətləri daxilində müvafiq ərazilərdə və ya obyektlərdə müəyyən olunmuş qaydada xüsusi əmək, təhsil, hərəkət, daşıma şəraiti və rejimləri tətbiq edir, lazım gəldikdə isə belə xəstəliklərin əmələ gəlməsinin, yayılmasının qarşısını almağa və onları ləğv etməyə yönəldən zərərçisizləşdirmə, dezinfeksiya, dezinseksiya, deratizasiya və dezaktivasiya işləri görürlər.

Eyni zamanda "Sanitariya-epidemioloji salamatlıq" haqqında Qanunun 38-ci maddəsində sanitariya sahəsində hüquq pozuntuları və onları törətməyə görə məsuliyyət növləri müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının sanitariya qanunvericiliyinə, o cümlədən qüvvədə olan sanitariya normalarına və qaydalına, gigiyena normalativlərinə əməl edilməməsi, epidemiya əleyhinə tədbirlərin görülməməsi, Azərbaycan Respublikası dövlət sanitariya-epidemioloji xidməti orqanları və idarələri vəzifəli şəxslərinin rəylərinin, qərarlarının və göstərişlərinin yerinə yetirilməməsi ilə əlaqədar vətəndaşların hüquqlarına və cəmiyyətin mənafeyinə toxunan qeyri-hüquqi, təqsirli hərəkət sanitariya sahəsində hüquq pozuntusu sayılır. Sanitariya sahəsində hüquq pozuntularına yol verməmiş vəzifəli şəxslər və vətəndaşlar inzibati, cinayət və mülki-hüquq məsuliyyətinə cəlb edilə bilərlər.

Bir çox tədbirlərlə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində koronavirus (COVID-19) pandemiyasına qarşı mübarizənin hüquqi cəhətdən təmin edilməsi məqsədi cinayət hüquq normalarının əlavə və dəyişikliklər edilməsi zərurəti yaratmışdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının 17 mart 2020-ci il tarixli 28-VIQD nömrəli Qanunu ilə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin "Şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər" adlı VIII bölməsinin "Həyat və sağlamlıq əleyhinə olan cinayətlər" adlı XVIII fəsilinə yeni maddəyə - Epidemiya

əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması - 139-1-ci maddə əlavə edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində belə bir əməlin kriminallaşdırılması zamanın tələbindən və dövlətin əksər ölkələri əhatə etmiş koronavirus (COVID-19) pandemiyasına qarşı apardığı mübarizə tədbirlərindən irəli gəlmişdir.

CM-ə əlavə edilmiş "Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması" cinayətinin qəsd obyektinə məhz insan sağlamlığı və insan həyatı olduğundan həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsindəki yeri düzgün təsbit olunmuşdur. Əsas üstünlük ondadır ki, bənzər cinayətlərlə ardıcılıq təşkil etmişdir: Zöhrəvi xəstəlikləri yayma (maddə 139); "Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması (maddə 139-1); İnsan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma (maddə 140).

Zöhrəvi xəstəlikləri yayma cinayəti sağlamlığa zərər vurmaının xüsusi halıdır. CM-in 139-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət təsadüfi cinsi əlaqələr, ümumi qəbul olunmuş əxlaq və mənəviyyat normalarına məhəl qoymaması ilə bağlı törədilir. Belə əməllərin ictimai təhlükəliliyi zöhrəvi xəstəliklərin yoluxdurulması ilə insanların sağlamlığına ciddi zərər vurulmasından ibarətdir.

Tibbdə zöhrəvi xəstəlikləri yoluxdurma dedikdə həmin xəstəliklərin törədiciyini müxtəlif üsullarla (cinsi əlaqə, məişət yolu ilə) başqa şəxslərə keçirmə başa düşülür. Bəzi zöhrəvi xəstəliklər (məsələn sifilis) nadir hallarda məişət yolu ilə) məsələn, qab-qacaqdən, şəxsi gigiyena vasitələrindən - hamam dəsmalı, diş fırçası və s.-dən istifadə yolu ilə, habelə başqa üsullarla (məsələn, steril olmayan tibbi avadanlıqla) keçə bilər.

Təhlil edilən cinayətin obyektiv cəhətinin zəruri əlaməti zərərçəkmiş zöhrəvi xəstəliyə yoluxmasından ibarət nəticədir. Hazırda tibb elminə 20-yə yaxın zöhrəvi xəstəlik məlumdur. Onlardan ən geniş yayılanları sifilis, süzənək, trixomonoz, yumşaq şankr, xlamidioz və başqalardır.

139-1-ci maddəyə əsasən özündə zöhrəvi xəstəlik olduğuna bilən şəxs bir xəstəliyi başqa şəxsə yoluxdurması - iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

31 may 2017-ci il tarixli, 707-VQD nömrəli Qanunla 139-1-ci maddənin sanksiyasında "üç yüz manatdan beş yüz" sözləri "iki min beş yüz manatdan beş min" sözləri ilə əvəz edilmişdir. Eyni zamanda 139-2-ci maddədə - eyni əməllər iki və ya daha çox şəxsə qarşı və ya yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə qarşı törədildikdə - dörd ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

İnsan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma qüvvədə olan CM-in 140-cı maddəsi ilə kriminal əməl sayılır.

İnsan immun çatışmazlığı virusu yoluxucu xəstəlik olub, orqanizmdə immunoloji çatışmazlıq yaradır. İnsan immun çatışmazlığı virusu XX əsrin taunu sayılır. Dünya səhiyyə təşkilatının Avropa bürosunun proqnozuna görə, hələ 1993-cü ildə Avropada hər iki nəfərdən birinin, ABŞ-da hər beş nəfərdən birinin, Qərbi Avropada hər 40 nəfərdən birinin, Şərqi Avropada (MDB ölkələrində) hər iki min nəfərdən birinin insan immun çatışmazlığı virusu xəstəliyinə yoluxmasına dair məlumat verilib. İnsan immun çatışmazlığı virusu xəstəliyinə yoluxmanın yüksək təhlükəliliyi onunla bağlıdır ki, bu xəstəliyi təbii kifayət qədər öyrənilmədiyindən hələ də onun müalicəsi faktiki olaraq mümkün deyildir.

Təfsir edilən normada nəzərdə tutulmuş cinayət sağlamlıq əleyhinə ən təhlükəli cinayətlərdən biridir. Belə ki, tibb elmi hələ ki, insan immun çatışmazlığı virusu ilə mübarizədə acizdir və bu xəstəliyə tutulmuş şəxslər ölmə məhkumdurlar.

Təbəbətədə insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxmanın aşağıdakı üsulları məlumdur:

a) cinsi əlaqə; b) bu virusun daşıyıcısı olan donorların qanının köçürülməsi və ya orqan və ya toxumalarının transplantasiya edilməsi; c) steril olmaqla tibbi avadanlıqlardan (sprisdən, cərrahi və ya stomatoloji alətlərdən və s) istifadə etmə; ç) bu virusa yoluxmuş qadının uşağ əməzdirməsi.

CM-in 140.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməl yuxarıda qeyd edilən üsullardan biri ilə insan immun çatışmazlığı virusunun başqasına keçməsinə şərait yaradılması ilə törədilir. 20 oktyabr 2017-ci il tarixli Qanunla

140.1-ci maddənin sanksiyasında "və ya" sözlərindən sonra "bir ilədək müddətə azadlıqdan məhdudlaşdırılması və ya" sözləri, 140.1-ci maddənin sanksiyasında "edilməklə" sözdən sonra "üç ilədək müddətə azadlıqdan məhdudlaşdırılması və ya" sözləri əlavə edilmişdir. Bu qanunun azadlıqdan məhdudlaşdırılması cəzası ilə bağlı müddəaları 2018-ci il aprelin 15-dən qüvvədədir.

140.1-ci maddənin - bilə-bilə başqa şəxsi insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxma təhlükəsi qarşısında qoyma - iki ilədək müddətə islah işləri və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhdudlaşdırılması və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. 140.2-ci maddədə insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma - beş ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. 140.3-cü maddədə isə 140.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllər nəticəsində iki və ya daha çox şəxsi və ya yetkinlik yaşına çatmayan insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma - beş ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Nəhayət, 140.4-cü maddədə - öz xidməti vəzifələrini lazımcına yerinə yetirməməsi nəticəsində başqa şəxsi insan immun çatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma - üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhdudlaşdırılması və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

CM-ə əlavə edilmiş 139-1.1-ci maddəyə əsasən, epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması xəstəliklərin yayılmasına səbəb olduqda və ya xəstəliklərin yayılması üçün real təhlükə yaratdıqda iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda cərimə və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhdudlaşdırılması və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır; 139-1.2-ci maddəyə əsasən, eyni əməllər ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda üç ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllərin qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsinə görə nəzərdə tutulmuş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının yuxarı həddi yeddi ildən artıq olmadığı üçün belə nəticə çıxarmaq olar ki, epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulması cinayəti Azərbaycan Respublikasının Cinayət Qanunu ilə az ağır cinayət hesab olunur.

CM-in 139-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibində obyekt qismində insan sağlamlığı, 139-1.2-ci maddəsindəki tərkibdə isə, insan həyatı çıxış edir. Obyektiv cəhətə görə bu cinayət epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulmasından ibarətdir. "Koronavirus (COVID-19) pandemiyası şəraitində Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin COVID-19 infeksiyasının Azərbaycan Respublikasının ərazisində geniş yayılmasının qarşısının alınmasına dair əlavə tədbirlər haqqında" 30 mart 2020-ci il tarixli, 102 Nə-İ Qərarı ilə "Koronavirus (COVID-19) infeksiyasının Azərbaycan Respublikasının ərazisində geniş yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə insanların həyat və fəaliyyəti üçün zəruri olan iş və xidmət sahələrindən başqa, digər istiqamətlər üzrə fəaliyyət 31 mart 2020-ci il saat 00:00-dan 20 aprel 2020-ci il saat 00:00-dək dayandırılmışdır. Bu istiqamətdə gedən tədbirlər, mərhələli şəkildə müəyyən müddət çərçivəsində karantin və xüsusi karantin rejimi hazırda da davam etməkdədir (30 sentyabr saat 00:00-dək). Yeni, konkret hallarda epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena rejiminin və karantin rejiminin məzmunu Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilmiş konkret məhdudiyyətlər, qadağalar və digər davranış öhdəlikləri ilə müəyyən edilir və CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin yaranması üçün konkret zaman keçidində hansı məhdudiyyətlər, qadağaların və digər davranış öhdəliklərinin qüvvədə olması əsas hüquqi əhəmiyyətə malikdir. CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin obyektiv cəhətinin mövcudluğu üzrə cinayət məsuliyyəti məsələsi həll edilərkən epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena rejiminin və karantin rejiminin ölkədə hansı tarixdən hansı tarixə qədər qüvvədə olması,

eləcə də bu rejimlərin ölkənin hansı ərazilərində tətbiq edilməsi məsələləri hüquqi əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd etmək lazımdır ki, epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena rejiminin və karantin rejiminin ölkədə qüvvədə olma müddəti həm qısaltdı, həm də uzadıla bilər və qeyd edilən rejimlərin müddətinin uzadıldığı hallarda müəyyən edilmiş bütün məhdudiyyətlər, tələblər və rejimlər uzadılmış müddət ərzində öz qüvvəsini saxlayır və onlar pozulduğu halda cinayət məsuliyyəti yaranar bilər.

Cinayət məsuliyyətinin əsaslarının müəyyən edilməsinə qanunvericilik və cinayət hüquq nəzəriyyəsi iki aspektdən yanaşır: hüquqi və faktiki əsaslar. Cinayət Məcəlləsinin 3-cü maddəsinə əsasən, yalnız cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, cinayət məsuliyyətinin vacib və yeganə əsasları törədilmiş əməldə qanunda göstərilmiş cinayət tərkibinin mövcud olmasıdır.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində mövcud olan cinayət tərkibinin bütün əlamətlərini özündə ehs etdirən əməlin törədilməsi cinayət məsuliyyətinin əsasıdır. Qanunverici cinayət-hüquqi norma adlandırılmış əsas problemini qəti olaraq həll edib. Orada birbaşa qeyd edilir ki, şəxsin əməlinə bu Məcəllədə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətləri olduğu halda cinayət məsuliyyətinə cəlb olunur. Deməli, cinayət tərkibinin bütün əlamətlərini özündə ehs etdirməyən və ya Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş tərkibin heç bir əlamətini ehtiva etməyən əməl onu törətmiş şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün əsas ola bilməz. Əgər bu, baş verirsə, bununla da Cinayət Məcəlləsinin və cinayət məsuliyyətinin prinsipləri pozulur: qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsipləri.

CM-in 139-1.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün də müvafiq rejim qaydalarının pozulması ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olmalıdır. CM-in 139-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlinin subyekti ümumi subyektdir, çünki, həmin maddədə hər hansı xüsusi subyekt əlamətləri müşahidə olunmur. Cinayət törəmədə 16 yaş tamam olmuş, anlaqlı fiziki şəxs bu cinayətin subyekti ola bilər. Subyektiv cəhətdən CM-in 139-1.1-ci maddəsindəki əməl təqsirin birbaşa qəsd forması ilə, 139-1.2-ci maddəsindəki əməl isə təqsirin qarışıq forması ilə xarakterizə edilə bilər.

CM-in 139-1-ci maddəsi ilə cinayət tərkibinin yaranması üçün müvafiq rejimlərin hansı ərazidə pozulmuş olması da hüquqi əhəmiyyət kəsb edir. Bundan başqa, qeyd olunmalıdır ki, CM-in 139-1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün konkret nəticələrin də baş verməsi də önəm kəsb edir. Belə ki, CM-in 139-1.1-ci maddəsinə görə cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün müvafiq rejimlərin pozulması xəstəliklərin yayılmasına səbəb olmalı və ya xəstəliklərin yayılması üçün real təhlükə yaratmalıdır. Xəstəliklərin yayılmasına səbəb olma və xəstəliklərin yayılması üçün real təhlükə yaratma əlamətləri mövcud olmadıqda, yeni müvafiq rejimlərin pozulması olsa da, cinayət məsuliyyətinin bəhs edilməsi imkansızdır. Belə hallarda yalnız Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 211-ci maddəsi ilə inzibati məsuliyyət yaranar bilər.

Azərbaycan Respublikasında COVID-19 pandemiyası ilə mübarizə ilə əlaqədar olaraq, CM-lə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində də müəyyən dəyişikliklər edilmişdir. 17 mart 2020-ci il tarixində IXM-in 211-ci maddəsi də dəyişikliklər edildi və hazırda həmin maddə "Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və karantin rejimlərinin pozulması" adlanır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 iyun 2020-ci il 124-VIQD nömrəli qərarına əsasən 43.1-ci maddədə "211" rəqəmləri "211.1" rəqəmləri ilə əvəz edilmiş və 211-ci maddənin mətni

211.1.-ci maddə hesab edilmiş, 211.2-ci və 211.3-cü maddələr əlavə edilmişdir.

29 iyun 2020-ci il tarixli 142-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə 211.2-ci maddənin və 211.3-cü maddənin sanksiyalar yeni redaksiyada verilibmişdir. 211.1. Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və karantin rejimlərinin pozulmasına görə - fiziki şəxslər iki yüz manatdan dörd yüz manatadək məbləğdə, vəzifəli şəxslər üç min manatdan dörd min manatadək məbləğdə cərimə edilir, yaxud işin hallarına görə, xətani törədən şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla, bir ayadək müddətə inzibati həbs tətbiq olunur, hüquqi şəxslər dörd min manatdan on min manatadək məbləğdə cərimə edilir. 211.2-ci maddəyə əsasən - Epidemiya əleyhinə rejim, sanitariya-gigiyena və karantin rejimləri dövründə fərdi qoruyucu vasitələrdən istifadə ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən tələblərin pozulmasına, habelə vəzifəli şəxslər və hüquqi şəxslər tərəfindən həmin tələblərin pozulmasının qarşısının alınmasına görə - fiziki şəxslər iki yüz manat məbləğində, vəzifəli şəxslər iki yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər dörd yüz manat məbləğində cərimə edilir. 211.3-cü maddə isə bu Məcəllənin 211.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş xətanın inzibati tənbeh almış şəxs tərəfindən inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törədilməsinə görə - fiziki şəxslər iki yüz manat məbləğində, vəzifəli şəxslər dörd yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər səkkiz yüz manat məbləğində cərimə edilir.

Hazırda CM-in 139-1-ci maddəsi ilə IXM-in 211-ci maddəsi eyni adı daşıyırlar və bənzər cəhətdən eyni qanunazidd əməlləri təsvir edirlər, lakin inzibati xəta və cinayət əməli arasında prinsipli fərq mövcuddur. Cinayət hüququ hüquqdan başqa sahələrdən özünün predmetinə - tənzim etdiyi ictimai münasibətlərin xarakterinə görə fərqlənir.

Qeyd edək ki, Cinayət hüququnun hüququn müstəqil sahəsi olması heç də onun hüququn digər sahələri ilə əlaqəsini inkar etmir. Cinayət hüququ hüququn bir sıra başqa sahələrinə aid olan normaları özündə nəzərdə tutur. Məsələn, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 211-ci maddəsində Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və karantin rejimlərinin pozulmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən edilir. Qüvvədə olan CM-in 139-1-ci maddəsinə isə Epidemiya əleyhinə rejimin, sanitariya-gigiyena və ya karantin rejimlərinin pozulmasına görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

Yuxarıda göründüyü kimi, pandemiya qaydalarının pozulması ilə bağlı yaranan təhlükəlilikdən asılı olaraq bir halda inzibati məsuliyyət, başqa halda cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə olunan dəyişiklik Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının tövsiyə və tələblərindən irəli gələn tələblərə uyğun tədbirlərin ölkə ərazisində həyata keçirilməsi məqsədi daşıyır. Yeni Qanunvericiliyi yeni əlavələrin edilməsi yeni münasibətlər sistemindən doğan zərurətdən irəli gəlmişdir.

Dövlətçiliyimizin formalaşması və inkişafı istiqamətində atılan addımlardan da artıq aydın görünür ki, ne qədər mürəkkəb sosial, iqtisadi, siyasi situasiyaların yaranmasına baxmayaraq, cinayətlik qərar mübarizə sahəsində Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus təcrübəsi artıq formalaşmışdır.

Səvinc HÜSEYNOVA,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
Cinayət hüququ və cinayət prosesi
şöbəsinin böyük elmi işçisi,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.